

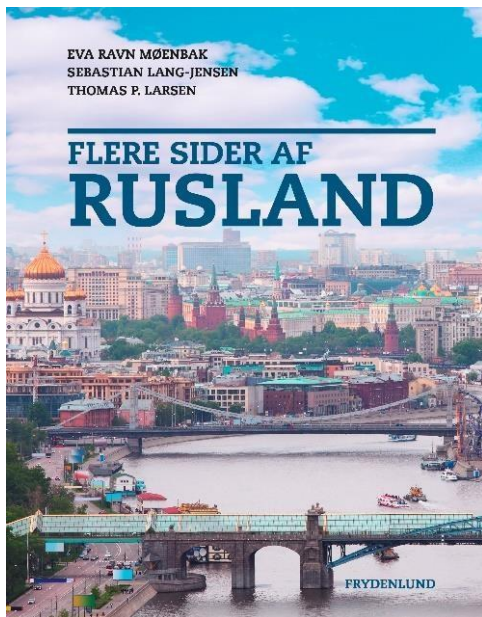
Anmeldelse fra Dansk-Russisk Foreningshjemmeside:
https://dkrus.dk/nydkrus/anmeldelser/anmeldelser_index_forside.htm

NY UNDERVISNINGSBOG OM RUSLAND

Eva Ravn Møenbak, Sebastian Lang-Jensen og Thomas P. Larsen: *Flere sider af Rusland*, Frydenlund, 2020, 112 s., ill., ISBN: 978-87-7216-285-0.

Af Kim Frederichsen (Ph.d. i russisk historie og samfundsforhold)

Selvom den nuværende pandemi har haft omfattende indflydelse på den danske undervisningssektor med hjemsendelse af elever og studerende ad flere omgange, så har det ikke forhindret udviklingen og udgivelsen af nye undervisningsbøger. En af dem er *Flere sider af Rusland*, der er udviklet til brug for undervisningen i gymnasieskolen og hf primært i fagene historie, samfundslære og religion. Bogen er en del af en serie af undervisningsmaterialer, der er udviklet af en dens tre forfattere, det såkaldte ks-undervisningssystem, der med udgangspunkt i en grundbog giver mulighed for at vælge forskellige temaer med tilhørende temabøger til op til fire tremåneders temaforløb frem mod en eksamen.

Undervisningsbogen har tre forfattere. Idemanden bag undervisningssystemet, Thomas P. Larsen har skrevet indledningen, hvor han argumenterer for behovet for kompakte temaundervisningsbøger, der kan bruges til at sætte både det behandlede emne (her. Rusland) og dermed også ens eget samfund i perspektiv. Herefter følger Sebastian Lang-Jensen med to kapitler om Ruslands historie henholdsvis Ruslands samfundsforhold, inden Eva Ravn Møenbak slutter bogen af med et kapitel om den russisk-ortodokse kirke, både i forhold til religion og kirkens forhold og rolle i det russiske samfund.

Det historiske kapitel indledes med en tidslinie fra 800-tallet til 1917, mens den egentlige tekst tager sit udgangspunkt omkring zar Aleksandr II og hans mislykkede bestræbelser på at gennemføre en række liberale reformer af det russiske samfund og den konservative modbølge under hans efterfølgere som følge af attentatmordet på ham. Forfatteren beskriver på glimrende vis det modsætningsforhold, der opstod mellem en moderne udvikling og zarens insisteren på at beholde sin absolutte og uindskrænkede magt, (og derfor kun mindre end halvhjertet tillod oprettelsen af et parlament med meget begrænset indflydelse), hvilket fik situationen til at eksplodere først i 1905 og siden endegyldigt i 1917. Det er positivt, at forfatteren viser, hvordan der var mange andre politiske aktører end Lenin og hans bolsjevikker, ligesom en række marxistiske nøglebegreber gennemgås. Herefter følger en grundig gennemgang af Ruslands sammenbrud som følge af de militære nederlag i første verdenskrig først i form af februarrevolutionen, der betød afslutningen på zarmagten og

dernæst – efter godt et halvt års politisk og socio-økonomisk kaos – oktoberrevolutionen med tilhørende afskaffelse af demokratiet og indførelse af et etpartidiktatur samt i 1922 oprettelsen af Sovjetunionen. Dernæst følger en grundig gennemgang af indførelsen af planøkonomien i form af femårsplanerne og industrialisering, ligesom forfatteren ikke er bange for at vise medaljens bagside med tvangskollektivisering og Den Store Terror af politiske udrensninger. Forfatteren lykkes med både at vise Sovjetunionens indledningsvise samarbejde med Nazistyskland uden at forklejne, at den sovjetiske militær indsats – og tab – var af afgørende betydning for Tyslands nederlag i anden verdenskrig. Forfatteren får tydeliggjort, hvordan den efterfølgende Kolde Krig var baseret på et ideologisk modsætningsforhold mellem to blokke. Han peger meget centralt på, at det konstante økonomiske, militære, teknologiske og social efterslæb i Sovjetunionen sammen med nationale centrifugalkræfter, spillede en afgørende rolle i Sovjetunionens sammenbrud i forlængelse af Mihail Gorbatsjovs fejlslagne reformer, der, som det korrekt påpeges, ikke havde til formål at opløse USSR, men reformere det.

Resultatet blev, at Rusland, ligesom andre tidligere rådsrepublikker, løsrev sig fra Sovjetunionen og blev til Den Rulandske Føderation, eller i daglig tale Rusland. Netop det moderne post-sovjetiske Rusland er emnet for bogens samfundsfaglige kapitel. Det er mere end en gang blevet sagt, at hvis historikere er glade for kilder, så er politologer glade for teorier. Og mellem de to kapitler sker der også en transformation, da det nye kapitel er langt mere teoretisk orienteret. Forfatteren formidler på en givende måde begreber om præsidentialisme kontra parlamentarisme, kriterier for samfundets styreform fra demokrati til polyarki, demokratiopfattelser, forskellige ideologiske strømninger fra *zapadniki* (vestorienterede), over slavofile til statskonservatisme samt en kort redegørelse for de systemiske politiske oppositionspartier. Underevejs anvendes teorien til at redegøre for det russiske politiske system og sammenligne det med det danske. Forfatteren redegør for Putins statskonservative ideologi, der bygger på begreber som social, økonomisk og patriotisk stabilitet og sammenhold. Forfatteren ser til dels kritisk på samfundsudviklingen under Putin, hvor han observerer en række indskrænkninger i de liberale frihedsrettigheder, men samtidig påpeger han, at Putin har en stor samfundsopbakning. Kapitlet slutter med Putins forslag til grundlovsændringer i 2020, men manuskriptet blev afsluttet før folkeafstemningen, hvad man ikke kan bearbejde forfatteren, især fordi han rammer meget rigtigt i sine formodninger om, hvordan resultaterne og den efterfølgende udvikling ville blive. Endvidere rundes kapitlet af med et afsnit om forholdet mellem Rusland og Vesten, hvor 1990'ernes samarbejdspolitik om international sikkerhed eller den internationale rumstation er blevet afløst af en mere konfrontatorisk linie som følge af NATO udvidelsen mod øst og de russiske interventioner i Georgien, Ukraine og Syrien, der alt sammen tolkes meget forskelligt hos parterne, hvilket forfatteren også gør rede for.

Bogens sidste kapitel omhandler den russisk-ortodokse kirke både i forhold til ortodoksien som religion og kirken som samfundsaktør. Forfatteren gør rede for en række grundbegreber i den ortodokse kirke, og hvordan de adskiller sig fra protestantismen i den danske folkekirke (både hvad angår teologiske tolkninger, antallet af mysterier, gudstjenestens form, kirkerummets opbygning og opdeling eller brugen af ikoner), den ortodokse kirkes historie og opbygning samt bruddet mellem øst og vestkirken. Forfatteren viser, hvordan den ortodokse kirkeretning er en langt løsere enhed end f.eks. den katolske kirke, hvilket betyder, at der er så mange forskellige nationale ortodokse kirker. Derudover beskriver forfatteren med udgangspunkt i begrebet *symfonia* alliancen mellem den russiske statsmagt og kirken. Den russiske kirke spiller således en meget betydningsfuld rolle i samfundet (der rækker langt udover den, folkekirken spiller i Danmark), hvor den er med til at fremme ideen om en særlig russisk selvforståelse og levevis, der adskiller sig fra vestlige normer, og

som burde få befolkningen til at støtte op om regeringsmagtens statskonservative projekt, selvom det er et interessant forhold, at nok bekender 71 % af den russiske befolkning sig til kristendommen, men kun 6 % deltager i den ugentlige nadvergudstjeneste. I den sammenhæng fremhæver forfatteren meget interessant Kirkens Sociale Doktrin, der blev vedtaget ved et ærkebispemøde i år 2000 og udtrykker støtte til konservative traditioner og levevis som grundlag for det russiske samfund. Men lige så interessant – omend oversat – er en erklæring fra 2013, der kritiserer udviklingen med global opvarmning og menneskets rovdrift på naturen.

Foruden de ovenfor anførte kapitler rummer værket en omfattende samling af velvalgte billedmaterialer, grafer og statistikker, der i høj grad støtter teksten. Dertil kommer, at der efter hvert kapitel er tilføjet en liste med litteratur til videre læsning. Derudover rummer bogen en række meget interessante ”tænk selv” rubrikker, der er små opgaver til arbejdet med bogen. Nogle af dem er naturligvis meget specifikt rettede mod elever, der undervises efter den, men mange af dem vil med fordel også kunne give stof til eftertanke, nysgerrighed og yderligere informationssøgning hos den almindeligt interesserede læser, ikke mindst de tekststykker, der undervejs henvises til på forlaget hjemmeside: <https://www.frydenlund.dk/temasider-og-diverse/bogserien-flere-sider-af-/kildetekstertil-bogen-flere-sider-af-rusland.aspx>

Selvom der således er utroligt meget godt at sige om undervisningsbogens indhold, så er den desværre også skæmmet af en lang række fejl eller unøjagtigheder, som burde have kunnet være løst, uden at det krævede lange tilføjelser og ændringer i teksten.

Allerede i indledning af det historiske kapitel må man undre sig over valget med at skrive de første ca. 1000 år ud af Rusland historie. Det kunne så måske endog have gået, hvis ikke tidslinien havde været så behæftet med fejlinformation. Kiev-Rus (ikke Kiev-Rusland, der var tale om en statsdannelse, der dækkede dele af vore dages Rusland, Hviderusland og Ukraine) eksisterede fra Ruriks ankomst i 800-årene og til Den Gyldne Hordes besættelse af Kiev-Rus. Den efterfølgende periode kaldes Mongoleråget. Moskva-riket eksisterede frem til 1721, hvor Peter den Store erklærede landet et kejserrige og sig selv kejser. Såvel årstal som historiske nedslag i tidslinien må derfor ses som noget tilfældigt valgte. Desuden er trættende endnu en gang at skulle læse, hvordan partiet SR fejloversættes til ”Socialrevolutionære”, når den korrekte oversættelse er ”Socialistiske Revolutionære” – der er en meget væsentlig betydningsforskel mellem disse to begreber, ligesom der f.eks. er mellem genrene ”socialrealisme” og ”socialistisk realisme”. Desværre taber forfatteren i afsnittet om 1917-revolutionerne flere gange tråden og roder rundt i at få kaldt Petrograd-sovjettens militærrevolutionære komite for en social-revolutionær komite. I forhold til gennemgangen af industrialiseringen er det vanskeligt at forstå tabellen på side 27. Hvis alle lande sættes til indeks 100 i 1913, bør man så ikke på en eller måde gøre opmærksom på, at produktionskapaciteten og -niveauet varierer kraftigt i de lande, som sammenlignes, i året, der er valgt som udgangspunkt? I forhold til afsnittet om anden verdenskrig formudrer forfatteren, at Stalin indledningsvist var meget chokoret over det tyske angreb og først i sine taler på et langt senere tidspunkt under og efter krigen genvandt sin tidligere selvsikkerhed og begyndte at bruge udtrykket ”kammerater” frem for ”(med)borgere”. Der burde måske fremgå tydeligere, at Stalin og hans indercirkel blev nødt til at spille på gamle russiske patriotiske begreber, fordi den folkelige støtte til deres politiske projekt var så ringe. Afsnittet om Gorbatsjovs reformbestrebelse virker for kort, og det er måske derfor, at hans ideer og samlede program kun beskrives halvt, og hans egen manglende vilje til at føre det igennem fra bund til top eller hans mangle vilje (snarere end evne) til at tøjle de kræfter, han ikke forstod, han havde sluppet løs, ikke fremstår tydeligere.

Hvad angår det samfundsfaglige kapitel må man spørge sig selv, om ikke teorierne har fået for meget plads i forhold til de berettende elementer. I hvert fald synes Jeltsin-tiden at være skrevet ud af historien på samme måde som de første 1000 års historie. Det er en skam, for meget af forklaringen på den faktisk eksisterende offentlige støtte til Putin skal findes i den kaotiske periode, der hedder 1990'erne, hvor Rusland i modsætning til en række lande i østlige Centraleuropa valgte en økonomisk chokterapi frem for gradualisme. De socio-økonomiske konsekvenser heraf har i høj grad vaccineret mange russere mod at se det positive på det liberale demokrati, som vi f.eks. dyrker i Danmark. I stedet har de valgt stabiliteten under Putin. Det er en vigtig pointe at få med, og den mangler i bogen. Desuden savner denne anmelder, at det oplyses, at Putin-tidens tre kernebegreber om autokrati, ortodoksi og narodnost (der ikke betyder nationalisme, men etnisk national forrang for russerne i en multietnisk stat) er hentet hos Nikolaj I, ligesom fraværet af omtale af den ikke-systemiske politiske opposition (udover et udsagn om Pussy Riot) er påfaldende. Sidst men ikke mindst savner jeg i drøftelsen af NATO's østudvidelse en overvejelse om ikke selvstændige lande har ret til selv at vælge, hvilke internationale organisationer, de vil være medlemmer af.

Når man når bogens sidste kapitel, mærker man tydeligt, at der er skiftet forfatter. De teologiske fremmedord står i kø – i hvert fald for denne anmelder. Desværre er heller ikke dette kapitel uden fejl. Kyrillos og Metodius udviklede, blandt andet, det kyrilliske alfabet, og det gjorde de ikke i Rusland, men i Stormoravien og til dels Bulgarien, selvom det kirkeslaviske sprog ligger i begyndelsen af vore dages slaviske sprog. I forhold til spørgsmålet om den russisk-ortodokse kirkes tilblivelse på Krim i det gamle Kiev-Rus savner man en overvejelse af, hvad tilkomsten af en selvstændig ukrainsk-ortodoks kirke betyder for debatten om den russisk-ortodokse kirkes tolkning af forholdet mellem Rusland og Ukraine.

Når kritikken af undervisningsbogen fylder så meget, skyldes det i særlig grad, at der ikke blandt forfatterne eller redaktionen synes at have været et egentligt fagligt-sprogligt kendskab til Rusland, før bogen blev skrevet. Det er en skam, især fordi det har resulteret i så mange fejl eller unøjagtigheder i en undervisningsbog, der ellers har kvaliteterne til at burde kunne finde anvendelse i mange år. Det kunne sikkert have været undgået, hvis en person med de nødvendige faglige forudsætninger havde læst manuskriptet, før det gik i trykken.

Thomas P. Larsen skriver i sin indledning at: "For mange i Vesten iklæder sovjetfortiden og den kolde krig stadig Rusland i en uigennemtrængelig grålig tåge", men at der her er tale om: "en bog som vil forsøge at trænge ind bag den grå tåge, så Ruslands mange farver kan træde frem". Det er en meget prisværdig tankegang for en undervisningsbog, og det er en tankegang, som denne anmelder stærkt støtter. Det at få fremlagt ligheder og forskelle i historie, opfattelser af nationale og internationale spørgsmål og problemstillinger eller forskelle såvel om ligheder i religioners teologiske tankegods eller grad af samfundsflydelse spiller en meget betydelig rolle i at danne sig et mere nuanceret billede af Rusland. At lytte til alle disse synspunkter og meningsforskelle er ikke det samme som ukritisk at acceptere dem, hvad man heller ikke skal i denne eller andre sammenhænge, men det giver grundlaget for en dialog (også selvom den til tider kan gå hen og blive kritisk) – og dialog er nu en gang bedre end at stå på et af den konteksts yderpunkter; pure afvisning og fobier, eller, i modsatte ende af skalaen, rygklapperi og gensidig monolog

Denne anmelder skal derfor klart anbefale nærværende undervisningsbog også til læseren udenfor klasselokalet eller den tiltænkte aldersgruppe. Det kan måske lyde mærkværdigt med tanke på de mange kritiske bemærkninger i et ovenstående afsnit, men når det netop kommer til en

undervisningsbog, er det så meget desto vigtigere at debattere fejl, unøjagtigheder og uklarheder. Men mine kritikpunkter ændrer ikke på, at der er tale om en bog, der giver et virkeligt nuanceret billede af det russiske samfund og søger at fremme, at læseren selv tænker videre både undervejs og efter endt læsning.